

Marica Karakaš

Žrtve savezničkih bombardiranja Nezavisne Države Hrvatske u jugoslavenskim popisima žrtava rata (1947., 1950. i 1964.) i hrvatskim žrtvoslovima (1991.-2005.)

1. Popisi žrtava rata

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji su napravljena tri popisa žrtava rata (1947., 1950. i 1964. godine).

Prvi popis žrtava rata radila je Zemaljska komisija za ratne zločine, kasnije nazvana Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, te posebne komisije na okružnoj, kotarskoj i općinskoj razini. Cilj njihova rada bio je sakupljanje dokumentacijskog materijala o zločinima okupatora i njegovih suradnika, kao i osobna identifikacija žrtava. Popisom nisu bile obuhvaćene žrtve koje su u ratu izgubile život od Narodnooslobodilačke vojske (NOV) ili snage antiosovinske koalicije. Ovaj je popis bio povezan sa zahtjevom Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije za dobivanje ratne odštete. Komisija je prestala djelovati 1947. godine, a rezultati popisa nisu objavljeni.¹ Popisne liste sadržavale su iscrpne osobne podatke o žrtvi (prezime, ime i očevo ime, spol, približna starost, narodnost, zanimanje, mjesto boravišta do 6. travnja 1941. godine), počinitelju (kategorije koje su ponuđene bile su: Nijemac, Talijan, Mađar, Čerkez, ustaša, četnik), vrsti zločina (bombardiranje civilnog stanovništva, strijeljanje,

¹ Usp. M. Sobolevski, Prilog metodologiji istraživanja stvarnih ljudskih gubitaka Hrvatske u tijeku Drugoga svjetskog rata, *Časopis za suvremenu povijest (ČSP)*, god. 24., br. 1, Zagreb, 1992., 188.

vješanje, klanje, naknadna smrt kao posljedica zlostavljanja, smrt u logoru) te podatke o mjestu i vremenu zločina. Pregledom određenog broja popisnih lista uočeno je precrtavanje osoba koje su poginule tijekom Drugoga svjetskog rata od jedinica NOV ili nekog organa narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), nastradale od savezničkog zrakoplovstva, umrle prirodnom smrću ili su se, u međuvremenu, vratile iz zarobljeništva ili logora, a mislilo se da su poginule.²

Podaci koji se mogu iščitati iz ovih popisnih lista značajni su zbog skupnih rezultate o žrtvama prema vrsti zločina i prema počinitelju. Iz ovih popisnih lista u bombardiranju civilnog stanovništva, kao vrsti zločina, poginule su na području Hrvatske 4134 osobe,³ s tim da su mogući počinitelji savezničko zrakoplovstvo i zrakoplovstvo osovinskih snaga.

Drugi popis žrtava rata obavljen je 1950. u organizaciji Glavnog odbora Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR) Jugoslavije. Ovaj popis, za razliku od prvoga, nije samo obuhvaćao civilne žrtve rata nego i poginule partizanske borbe.⁴ Zadaća je bila popisivanje poginulih, ubijenih, nastradalih ili nestalih koji su bili na strani NOP-a i narodnooslobodilačke borbe (NOB). Popis je morao obuhvatiti boračko i neboračko stanovništvo koje je od 6. travnja 1941. pa do 10. svibnja 1945. nastradalo od okupatora i njihovih domaćih pomagača.⁵ Ovaj popis imao je za cilj objavljivanje spomen-knjige žrtava i stradalnika rata za svaki kotar i grad,

² Usp. isto, 188-189.

³ Usp. Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, Zemaljska komisija za ratne zločine, Glavni urudžbeni zapisnik, 2624/45, k. 30.

⁴ Usp. M. Sobolevski, Prešućena istina – žrtve rata na području bivše Jugoslavije 1941.-1945. prema popisu iz 1964. godine, *ČSP*, god. 25., br. 2-3, Zagreb, 1993., 89.

⁵ Usp. HDA, Zagreb, SUBNOR, Komisija za sakupljanje podataka o žrtvama narodnooslobodilačkog rata (NOR).

te stoga nisu popisivani stradalnici i žrtave na strani okupatora i domaćih izdajnika.⁶ Obrazac za popunjavanje imao je 14 rubrika: od toga se prvih 11 odnosilo na žrtvu, dok su se preostale tri odnosile na osobe koje daju podatke. U rubrici pod rednim brojem šest upisivalo se gdje, kada (datum) i kako je stradala osoba poginula, ubijena, umrla ili nestala, a u uputstvu za popunjavanje te rubrike naveden je i primjer: "Poginuo u Splitu 1943. od bombardiranja."⁷

Prema ovom popisu u bombardiranju oblasti Bjelovar poginulo je 211 osoba, u oblasti Karlovac su poginule 492 osobe, u oblasti Osijek 646, u oblasti Rijeka poginulo je 359 osoba, u oblasti Dalmacija poginula je 1271 osoba, u oblasti Zagreb 404 i u gradu Zagrebu poginulo je 327 osoba, što je ukupno 3710 osoba.⁸ Rezultati ovoga popisa nisu službeno objavljeni.

Treći popis žrtava rata obavljen je na temelju odluke vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od 10. lipnja 1964. godine, a provodio se u organizaciji državnih vlasti. Cilj je bio pribavljanje službene dokumentacije za pregovore sa Saveznom Republikom Njemačkom koja je imala obavezu isplatiti ratnu odštetu Jugoslaviji. Popis su organizirale i provodile savezne, republičke, pokrajinske, kotarske i općinske komisije osnovane u tu svrhu. Prema uputi popisom je trebalo obuhvatiti sve državljane koji su u razdoblju od 6. travnja 1941. do

⁶ Na savjetovanje tajnika i sekretara Sekcije za prikupljanje historijskih dokumenata, 18.9.1949. usvojen je zaključak u vezi za popis žrtava rata iz NOB-a:

U knjige će se množiti ne samo poginuli i streljani, nego i oni koji su bombardovanjem poginuli – također i djeca. Izvršiti popis narodnih neprijatelja – podatke o njima ne unašati u ovu knjigu/ostaviti u materijalu (HDA, Zagreb, SUBNOR, Sekcija za prikupljanje historijskih dokumenata).

⁷ Isto, Komisija za sakupljanje podataka o žrtvama NOR-a.

⁸ Usp. M. Rupiće, Ljudski gubici u Hrvatskoj u Drugome svjetskom ratu prema popisu iz 1950. godine, *ČSP*, god. 33., br.1, Zagreb, 2001., 12.

15. svibnja 1945. bili žrtve fašističkog terora ili rata. Između ostalih takvim su smatrani i civili poginuli u bombardiranjima od 6. travnja 1941. do 15. svibnja 1945. godine.⁹ No, ni ovaj popis nije trebao obuhvatiti *narodne neprijatelje*.

Prema popisu iz 1964. u Jugoslaviji je od bombardiranja stradala 1721 osoba, od toga, prema kriteriju rođenja, u Hrvatskoj je stradalo 655, a u Bosni i Hercegovini 316 osoba, u Crnoj Gori staradale su 72 osobe, u Makedoniji je stradalo 46 osoba, u Srbiji su stradale 543 osobe, a u Sloveniji je stradalo 89 osoba.¹⁰ Popisni materijali iz 1964. pohranjeni su u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, a rezultati umnoženi samo za internu upotrebu. Ovaj cjelokupni popis *karakterizira*, bez obzira na okolnost stradanja, neutvrđenost počinitelja.¹¹

O nerealnoj slici koju popis iz 1964. daje o žrtvama bombardiranja potvrđuje primjer Slavenskoga i Bosanskog Broda. Prema tom popisu Slavonski Brod, prema kriteriju mjesta rođenja, bilježi gubitke od sedam osoba, a Bosanski od četiri osobe. Jedna žrtva Slavenskog Broda iz toga popisa stradala je, pak, 1941. godine, što znači da počinitelj nije savezničko zrakoplovstvo. Inače je prvi put 1953. godine, a potom i kasnije objavljeno u literaturi da je u savezničkim bombardiranjima Slavenskoga i Bosanskog Broda poginulo 1219, a ranjeno 787 osoba.¹² Ako se i uzme u obzir da su ta dva grada bila prometna čvorišta i da je

⁹ Usp. M. Sobolevski, *Prešućena istina...*, n.dj., 90.

¹⁰ Usp. HDA, Zagreb, Baza popisa iz 1964. godine.

¹¹ Primjerice za 899 žrtava grada Siska nije poznat počinitelj, dok su za 24 žrtve kao počinitelji navedene oružane snage Nezavisne Države Hrvatske (usp. isto).

¹² Usp. I. Rubić, Slavonski i Bosanski Brod, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zagreb, 1953., 84, V. Rem, *Tragom prošlosti Broda*, Slavonski Brod, 1965., 76, i N. Lazić, O razvoju zdravstvene službe na području Slavenskog Broda i njegove uže okoline poslije Drugoga svjetskog rata, u: *Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod*, Slavonski Brod, 1975., 156 (bilj. 2).

među poginulima moralo biti i putnika, ipak ovakva diskrepancija u broju poginulih čini popisne rezultate iz 1964. za žrtve savezničkih bombardiranja nepouzdanima. U poslijeratnoj sintezi koja je obrađivala razdoblje Drugog svjetskog rata u Slavonskom Brodu navode se podaci da su u gradu i na području općine Slavonski Brod bile 2484 žrtve fašističkog terora, od toga u «direktnom teroru» 391 osoba, a u logorima i zatvorima 982 osobe, te se navodi da su u žrtve fašističkog terora uključene i osobe stradale u bombardiranjima.¹³ S obzirom da se ne navode druge kategorije stradanja iz ovoga bi proizlazilo da je preostalih 1111 osoba poginulo u bombardiranjima.

*

Treba upozoriti da je u analizi rezultata sva tri popisa, a u svrhu utvrđivanja žrtava savezničkih bombardiranja gdje počinitelj nije eksplicite naveden, moguće je pomoću datuma stradanja utvrditi jesu li bombardiranja počinili saveznički zrakoplovi ili zrakoplovstvo osovinski snaga. Također je moguće da su u kategoriju žrtava stradalih u bombardiranjima navedene ne samo žrtve bombardiranja iz zraka, nego i žrtve bombardiranja topničkom kanonadom s brodova. Ne treba zanemariti ni činjenicu da ima osoba koje su kao zarobljenici ili prinudni radnici boravili na području *Trećega Reicha*, te su tamo stradali uslijed savezničkih bombardiranja.¹⁴

¹³ Za Bosanski Brod naveden je samo podatak da je 1126 osoba stradalo kao žrtve fašističkog terora. Podaci za oba grada objavljeni su u: Slavica Hrečkovski, *Slavonski Brod u NOB-u i socijalističkoj revoluciji 1941. – 1945.*, Slavonski Brod, 1982., 333. U knjizi Ivan Jadan Mika (gl. ur.), *Hrvatsko Zagorje u revoluciji*, Zagreb, 1981., 465., uz ime poginulih navedeno je bombardiranje kao okolnost stradanja, s tim da nije naveden počinitelj, a te žrtve ubrojene su u žrtve fašističkog terora. Od ukupno četiri žrtve bombardiranja tri su poginule u savezničkim bombardiranjima Zaprešića i Slavenskog Broda.

¹⁴ Usp. Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugome svjetskom ratu*, Zagreb, 1989., 57–58.

2. Žrtvoslovi

Nakon višestranačkih izbora 1990. u Hrvatskoj se otvorila mogućnost za istraživanje svih žrtava rata bez izostavljanja ideološki nepodobnih. Zanimanje za žrtvoslovlje je iznimno i zbog same činjenice da se u Hrvatskoj početkom devedesetih godina događa rat. U posljednjih petnaestak godina objavljeno je preko dvadeset žrtvoslova/popisa kao samostalnih knjiga ili u radovima u zbornicima i časopisima. U dvanaest žrtvoslova navedene su i žrtve savezničkih bombardiranja. Takva relativno mala zastupljenost može se o objasniti činjenicom da se zanimanje više usmjerilo na istraživanje žrtva koje su ranije tretirane kao narodni neprijatelj, kao i činjenica da žrtvoslovi u većini popisuju stradavanje stanovništva u manjim mjestima koja su u načelu puno rjeđe bila ciljem savezničkog zrakoplovstva. U žrtvoslovima se često kao način ili okolnost stradanja navodi samo bombardiranje, bez dodatnog pojašnjenja koje su zračne snage prouzročile stradanje. Tijekom analiziranja ove skupine žrtvoslova koristeći se rezultatima šireg istraživanja teme savezničkih bombardiranja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) uvrstila sam i one žrtve za koje nije naveden počinitelj, a za koje sam prema rezultatima istraživanja utvrdila podudarnost u datumima pojedinih napada savezničkog zrakoplovstva s mjestom i vremenom stradanja pojedine žrtve.

1. Ivan Čičak, Andrija Zirdum, *Stradanje Hrvata plehanskog kraja 1941 – 1947.*, Derventa 1991.

Područje plehanskog kraja obuhvaća nekadašnje općine Derventa i Bosanski Brod te dio općine Doboj. Iz poimeničnog popisa žrtava od ukupno 3903 žrtve hrvatske nacionalnosti, u savezničkim bombardiranjima poginulo je 256 osoba. Kod *Muslimana* zabilježeno je 16 žrtava bombardiranja.¹⁵

¹⁵ Usp. I. Čičak, A. Zirdum, *Stradanje Hrvata plehanskog kraja 1941. – 1947.*, n.dj., 44, 261, 246-253, 263.

2. Anto Baković, *Stradanje crkve u Hrvata u Drugome svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i poraća 1941. – 1945. i dalje*, Zagreb, 1994.

U ovom žrtvoslovu autor je naveo dvadeset i sedam osoba kao ukupni broj stradalih u anglo–američkom bombardiranju. Žrtve su navedene prema službi u pojedinoj nadbiskupiji i pripadnosti pojedinom redovničkoj zajednici. U zagrebačkoj nadbiskupiji stradala su dva župnika u Bučju i Velikoj, u đakovačkoj jedan katehet u Osijeku, u splitsko–makarskoj jedan župnik u Kaštel Sućurcu, u zadarskoj dva župnika u Zadru, u vrhbosanskoj nadbiskupiji jedan župnik u okolici Žepča, u barskoj jedan župnik koji je stradao 1944., ali se ne zna mjesto stradanja. Od redovnika osam žrtava imala je dominikanska provincija jer je u bombardiranju Zagreba 22. veljače 1944. pogođen dominikanski samostan u kojem su navedeni redovnici poginuli. Franjevačka provincija *Presvetog otkupitelja* Sinj–Split imala je jednu žrtvu stradaluu u Bihaću, a iz provincije *Sv. Ćirila i Metoda* u Zagrebu stradao je jedan redovnik u Borovu. Iz Hrvatske provincija *Družbe Isusove* stradala su dva redovnika u Osijeku i kod Nove Gradiške. Red *Lazarista* imao je jednu žrtvu poginulu u Jastrebarskom, dok je jedna časna sestra stradala izvan granica tadašnje države (poginula u siječnju 1944. u anglo–američkom bombardiranju Sofije), te još četiri časne sestre koje su poginule u bombardiranjima zapadnih saveznika na području NDH.¹⁶

3. Petar Bezina, *Franjevci Provincije Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1942. – 1948.*, Split, 1995.

Ova provincija prostorno se proteže između rijeka Zrmanje i Neretve, a taj prostor pripada raznim nadbiskupijama i na njemu djeluju i drugi redovi, stoga autor u žrtvoslovu ne navodi

¹⁶ Usp. A. Baković, *Stradanje crkve u Hrvata u Drugome svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i poraća 1941. – 1945. i dalje*, n.dj., 17, 25, 38, 52, 79, 80, 105, 135, 143-145, 169, 182, 217-218, 229, 237, 240-243.

samo žrtve franjevacu nego i žrtve među svećenstvom i drugima redovničkim zajednicama. U tom popisu navedeno je sedam žrtava savezničkog bombardiranja: u splitsko – makarskoj nadbiskupiji jedna žrtva, u zadarskoj dvije, dok su preostale četiri žrtve redovnice stradale u Šibeniku i u blizini Rogoznice.¹⁷

4. Luka Pavić, *Kronika stradanja Hrvata južne Like.*, Zagreb, 1996.

U ovom žrtvoslovu navedena su imena četiri žrtave savezničkih bombardiranja, od toga jedna žrtva je poginula u Njemačkoj, a preostale četiri u Slavonskom Brodu i Varaždinu.¹⁸

4a. Luka Pavić, *Kronika stradanja Hrvata južne Like. Dopuna i ispravci*, Zagreb, 1997.

U dopunjenom izdanju *Kronike* navedene su još četiri žrtve bombardiranja. Od toga su dvije osobe poginule su u Slavonskom Brodu, a dvije u Zagrebu.¹⁹

5. Ivan Jurić, *Borbe i stradanje Hrvata kotara Metković 1918. – 1945.*, Metković, 1997.

U poglavlju knjige pod nazivom «Kotar Metković tijekom Drugoga svjetskog rata (1941. – 1945.)» obrađena su i saveznička bombardiranja Metkovića gdje su navedeni datumi većine savezničkih napada, te sumarni podaci o ljudskim gubicima i materijalnoj šteti koje su ti napadi prouzročili.²⁰ U žrtvoslovu/

¹⁷ Od sedam žrtava koje navodi Bezina u svom popisu, pet ih se nalazi i u žrtvoslovu A. Bakovića. Usp. P. Bezina, *Franjevci provincije Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1942. – 1948.*, n.dj., 358, 361, 364 i A. Baković, *Stradanje crkve u Hrvata u Drugome svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i poraća 1941. – 1945. i dalje*, 52, 79, 80, 238, 243.

¹⁸ L. Pavičić, *Kronika stradanja Hrvata južne Like.*, n.dj., 43, 106, 176, 194.

¹⁹ L. Pavičić, *Kronika stradanja Hrvata južne Like. Dopuna i ispravci*, n.dj., 38, 57, 60.

²⁰ I. Jurić, *Borbe i stradanje Hrvata kotara Metković 1918. – 1945.*, n.dj., 154-158.

popisu Hrvata kotara Metković po župama su navedena imena vojnih i civilnih žrtava, a među njima i imena trideset i devet osoba koje su poginule uslijed savezničkih bombardiranja. Od toga je četvoro vojnih osoba, a ostalo su civili. Autor je za pojedine napade navodio i sumarni broj stradalih, koje je pronašao u izvorima, ali nije za sve te žrtve pronašao osnovne osobne podatke pa stoga postoji nepodudarnost tih brojki i poimeničnog popisa u žrtvoslovu.²¹

6. Dragutin Pelikan, *Slatina u vjetrovima povijesti*, Slatina, 1997.

U popisu žrtava Slatine navedene su i četiri osobe stradale u savezničkim bombardiranjima.²²

7. Joško Radica, *Crveni teror u Dubrovniku listopad 1944.*, Dubrovnik, 1998.

U ovoj knjizi opisan je ulazak partizanskih snaga u Dubrovnik i prvi dani uspostave nove vlasti. Autor spominje i savezničke zračne napade na Dubrovnik, osobito onaj 28. studenoga 1943. kada su teško stradali Gruž i Lapad. Navodi se broj od pedeset smrtno stradalih i oko osamdeset stambenih kuća koje su uništene u ovom napadu.²³

²¹ *Isto*, 276 - 277.

²² U poglavlju "Poginuli građani bivše općine Podravska Slatina s raznim bojišta širom Hrvatske u Drugome svjetskom ratu" navedene su sljedeće osobe: Jozo Vikert rođ. 1920., u postrojbama *Werhmacht*, poginuo od bombardiranja u Njemačkoj (grad Slatina), Terezija Hajpek, civil, poginula u Osijeku od bombardiranja, Evica Hajpek, civil, poginula u Osijeku od bombardiranja., Milica Stubičar, civil, poginula od bombardiranja (općina Mikleuš). Usp. D. Pelikana, *Slatina u vjetrovima povijesti, n.dj.*, 172, 178. Ove žrtve uvrštene su i u: M. Pelikan, M. Gazda, *Spomenar hrvatskim žrtvama virovitičko – podravske županije stradalima 1941. – 1945. i 1991. – 1995. godine.*, Osijek, 2003., 191.

²³ J. Radica, *Crveni teror u Dubrovniku listopad 1944., n.dj.*, 40 – 41.

8. Mira Pelikan, Miroslav Gazda, *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko – podravske županije stradalima 1941. – 1945. i 1991. – 1995. godine*, Osijek, 2003.

U poimeničnom popisu stradalih navedeno je i trinaest žrtva savezničkog bombardiranja, od toga je osam civila i pet vojnika. Jedna civilna osoba i jedan vojnik poginuli su u savezničkom bombardiranju Njemačke, a uz ime Terezije Hajpek, rođ. u Mikleušu, stoji da je za vrijeme američkog bombardiranja "stradala cijela obitelj od osam članova". S obzirom da njihova imena nisu navedena, oni nisu niti uračunati u onu brojku od trinaestoro stradalih od savezničkog bombardiranja.²⁴

9. Joško Radica, *Sve naše Dakse. Hrvatski jug u vrtlogu Drugoga svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade*, Dubrovnik, 2003.

U ovom opsežnom žrtvoslovu za Dubrovnik i šire dubrovačko područje autor je, između ostalog, istražio stradanje vojnika i civila u Dubrovniku i na širem dubrovačkom području od bombardiranja prijevoznih sredstava i civilnih objekata u naseljenim mjestima. U popisu se navode imenom i prezimenom osamdeset i dvije osobe stradale od *Anglo-amerikanaca*. Od toga dvije osobe žrtve su djelovanja ratnog brodovlja zapadnih saveznika. Od zrakoplova anglo-američkoga zrakoplovstva stradale su tri osobe u Njemačkoj, a ostale na području NDH. Uz svaku žrtvu navodi se godina i mjesto rođenja, prebivalište, mjesto i vrijeme stradanja, kao i okolnost stradanja.²⁵

²⁴ M. Pelikan, M. Gazda, *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko – podravske županije stradalima 1941. – 1945. i 1991. – 1995. godine*, 95, 101, 103, 115, 135-136, 143, 157, 163, 191, 192, 216.

²⁵ J. Radica, *Sve naše Dakse. Hrvatski jug u vrtlogu Drugoga svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade, n.dj.*, 685, 687-688, 691-693, 697-701, 717.

10. Ranko Šimić, Hrvatske žrtve, *Gospićki spomen zbornik*, Gospić, 1995., 7 – 287.

U ovoj studiji obrađene su žrtve hrvatske nacionalnosti s područja bivše općine Gospić, danas područje grada Gospića, općine Karlobag i Perušić. U tablicama su sumirane žrtve prema okolnosti stradanja i u njima se navodi da je od ukupno na tom području od aviona stradalo šezdeset i šest osoba, od toga u Gospiću trideset i pet, u Karlobagu dvije, u Kosinju četiri, u Pazarištu sedam i Perušiću osamnaest. Uračunate su i žrtve stradale od partizanskih zrakoplova.²⁶

11. Mijo Dukić, Stradalnici u Drugome svjetskom ratu i poraću iz 11 župa novokapelačkog dekanata, *Ivan Krstitelj Tkalčić*, br. 5, Zagreb, 2001., 471 – 508.

Župni upravitelj u Slavonskom Kobašu, Mijo Dukić, radio je ovaj žrtvoslov na temelju Matica obitelji (*Status animarum*), a u popisu je navedena 1301 žrtva katoličke vjeroispovijesti. Među stradalima je četrnaest osoba koje su stradale od bombardiranja.²⁷

12. U časopisu za književnost, umjetnost, kulturu i povijest *Hrašće* objavljeno je nekoliko popisa/žrtvoslova o stradalnicima i žrtvama za sela Drenovci, Vrbanja, Soljani, Slakovci, Bošnjaci, Račinovci, Rajevo, Gunja, Đurići i Strošinci u Cveltferiji (okolica Županje) u Drugome svjetskom ratu i poraću, a u popisima se nalaze i žrtve bombardiranja.

Marko Đidara priredio je "Popis drenovačkih stradalnika u Drugome svjetskom ratu", i u popisu je navedeno pet žrtava bom-

²⁶ R. Šimić, Hrvatske žrtve, n.dj., 24, 33, 34-36, 38, 42, 46, 50, 52, 56-57, 82, 90-94, 97, 101, 106-108, 118, 127, 135-137, 143, 154, 159, 167, 174, 176, 182, 185, 187, 204, 211-212, 224, 233, 236, 251-252, 263, 264.

²⁷ M. Dukić, Stradalnici u Drugome svjetskom ratu i poraću iz 11 župa novokapelačkog dekanata, n.dj., 477-478, 484, 491-492, 496, 498-499, 501.

bardiranja: od toga jedna je žrtva poginula 1943. što znači da počinitelj nije savezničko zrakoplovstvo.²⁸ Ivan Karaula priredio je "Prilog popisu stradalnika sela Bošnjaci u Drugome svjetskom ratu i poraću" i tamo je zabilježena jedna žrtva bombardiranja.²⁹ Goran Pavlović priredio je "Račinovačke žrtve II. svjetskog rata i poraća" i u tom popisu navedene su dvije žrtve bombardiranja.³⁰ Stjepan Bogutovac u popisu, "Rajevčani stradalnici u Drugome svjetskom ratu i poraću" navodi jednu žrtvu bombardiranja.³¹ Isti autor priredio je popis "Gunjanci stradalnici u Drugome svjetskom ratu" u kojemu se nalazi jedna žrtva bombardiranja.³²

3. Zaključak

Žrtve Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji popisivane su u tri navrata (1947., 1950. i 1964.) i u njima se broj žrtava savezničkog bombardiranja smanjuje kako se povećava vremenski odmak od završetka rata. Prema prvome popisu u bombardiranju civilnog stanovništva u Hrvatskoj poginule su 4134 osobe, prema drugome popisu 3719 osoba, a prema popisu iz 1964. godine 655 osoba.³³ Ovi brojčano pokazatelji u ve-

²⁸ M. Đidara, Popis drenovačkih stradalnika u Drugome svjetskom ratu, *Hrašće*, br. 1, Drenovci, 1996., 36-37, 39, 40.

²⁹ I. Karaula, Prilog popisu stradalnika sela Bošnjaci u Drugome svjetskom ratu i poraću, *Hrašće*, br. 6, Drenovci, 1997., 86.

³⁰ G. Pavlović, Račinovačke žrtve II. svjetskog rata i poraća, *Hrašće*, br. 7-8, Drenovci, 1997., 85, 88.

³¹ S. Bogutovac, Rajevčani stradalnici u Drugome svjetskom ratu i poraću, *Hrašće*, br. 9-10, Drenovci, 1997., 104.

³² S. Bogutovac, Gunjanci stradalnici u Drugome svjetskom ratu, *Hrašće*, br. 11, Drenovci, 1998., 58.

³³ U popisima savezničko zrakoplovstvo ne pojavljuje se kao počinitelj, kao uostalom niti NOV i POJ, nego se navodi bombardiranje kao okolnost stradanja. Iz toga slijedi da su ovdje uračunate žrtve savezničkih bombardiranja i žrtve bombardiranja osovinskih snaga.

likoj mjeri nemaju statističku adekvatnost/upotrebljivost jer su teško usporedivi zbog statističke netočnosti i jer je upitna podudarnost iskazanog broja i stvarnoga činjeničnog stanja (stoga je u ovom slučaju nužna revizija), te zbog upitne statističke obuhvatnosti/širine koja je vezana uz tip i količinu prikupljenih podataka koji nisu jedinstveni za sva tri popisa što problem vraća sa statistike na samu historiografiju i žrtvoslovlje koji do danas nemaju jedinstvenu metodologiju. Žrtve ovih popisa koje su stradale u okolnostima bombardiranja u pravilu su tretirane kao žrtve fašističkog terora. Jedan od razloga leži i u tome što Jugoslavija od saveznika, bilo *Anglo-amerikanaca* ili *Sovjeta*, nije mogla tražiti odštetu. Tako je materijalna šteta koju je počinilo savezničko zrakoplovstvo, u pravilu, pripisivano Njemačkoj.³⁴

Ono što se danas naziva *kolateralna šteta i žrtve*, u poslijeratnoj jugoslavenskoj historiografiji nevoljko se spominje i nikada se nije sustavno istraživalo. Poslijeratni jugoslavenski sustav i društvo nose *mrlju neuljudenosti* koju su pokazali dijeleći žrtve na «podobne» i «nepodobne» ili, u slučaju žrtava savezničkih bombardiranja, na «poželjne» i «nepoželjne».

*

Žrtvoslovi iz razdoblja 1990.- 2005. imaju etnocentrični stav popisivanja Hrvata i uglavnom pokazuju zanimanje za stradale pripadnike Ustaške vojnice, domobranstva i njima srodnih postrojbi, kao i pripadnike crkvenih institucija. Žrtve savezničkog bombardiranja tek su uzgredno popisane što se može tumačiti

³⁴ HDA, Zemaljska komisija za utvrđivanje štete učinjene po okupatoru, fond 305, kut. 23, Prijave šteta kotarskih komisija za ratne štete N.O.- a Omiš, Trilj, Sinj, Split, Gradski Narodni odbor Split, Građevinski odjel, Prijava ratne štete 396/46. Usporedi iz navedenog spisa Rekapitulaciju štete na imovini i imovinskim pravima pod upravom Gradskog N.O. Split s pojedinačnim obrascima prijave štete za isto područje.

time da one nisu u jugoslavenskim popisima imale *sudbinu apsolutnog prešućivanja*, a nije zanemariva ni činjenica da u hrvatskom društvu te žrtve nemaju onaj *emocionalni naboj* koji je potreban za javne rasprave *lijevih i desnih opcija*.

Tako žrtve savezničkih bombardiranja do danas nisu stekle pravo na sjećanje i ono elementarno civilizacijsko pravo da se žrtva, tamo gdje je to moguće, imenuje, te da joj se na pojedinim mjestima postave i spomen obilježja.

Sažetak

Poslije Drugoga svjetskog rata Jugoslavija je napravila tri popisa žrtava (1947., 1950., 1964.) s tim da nisu popisivane «nepodobne» žrtve, a postojala je i «nepoželjna» okolnost stradavanja u slučaju da je žrtva poginula u savezničkim bombardiranjima. Prema prvome popisu u bombardiranju civilnog stanovništva u Hrvatskoj poginule su 4134 osobe, prema drugome popisu 3719 osoba, a prema trećemu popisu 655 osoba. Ovi brojčano pokazatelji u velikoj mjeri nemaju statističku adekvatnost/upotrebljivost jer su teško usporedivi zbog statističke netočnosti i jer je upitna podudarnost iskazanog broja i stvarnoga činjeničnog stanja (stoga je u ovom slučaju nužna revizija), te zbog upitne statističke obuhvatnosti/širine koja je vezana uz tip i količinu prikupljenih podataka koji nisu jedinstveni za sva tri popisa što problem vraća sa statistike na samu historiografiju i žrtvoslovlje koji do danas nemaju jedinstvenu metodologiju.

Kako se od zapadnih saveznika i od *Sovjeta* nije mogla tražiti ratna odšteta, u pravilu se, materijalna šteta *Saveznika* pripisivala okupacijskoj snazi u vrijeme napada, a žrtve su kategorizirane kao žrtve fašističkog terora. Poslijeratni jugoslavenski sustav i društvo iskazali su *neuljudenost* birajući žrtve koje imaju *pravo na sjećanje*.

Žrtvoslovi objavljeni u razdoblju 1991.-2005. etnocentrični su jer uglavnom su popisane žrtve hrvatske nacionalnosti. Ti popisi više su se usmjerili na popisivanje do tada «nepodobnih» žrtava, pa je izostalo veće zanimanje za stradavanje u savezničkim bombardiranjima. Razlog relativno male zastupljenosti žrtava savezničkih bombardiranja u tim žrtvoslovima je i taj što su većinom istraživanja obavljena u manjim sredinama koje su bile tek povremeno ciljem savezničkog zrakoplovstva.

Zusammenfassung

Nach dem Zweiten Weltkrieg hat Jugoslawien drei Opferverzeichnisse erstellt (1947, 1950, 1964), wobei die «ungeeigneten» Opfer nicht berücksichtigt wurden, und es gab auch den «unerwünschten» Umstand des Umkommens, in den Fällen, wenn das Opfer während der Verbündetenbombardierungen gefallen ist. Nach dem ersten Verzeichnis sind beim Bombardieren der zivilen Bevölkerung in Kroatien 4.134 Personen gefallen, nach dem zweiten Verzeichnis waren es 3.719 Personen und nach dem dritten Verzeichnis 655 Personen. Diese Zahlen haben größtenteils nicht die statistische Angemessenheit/Verwendungsmöglichkeit, da sie wegen der statistischen Ungenauigkeit, weil die Übereinstimmung der ausgedrückten Zahl und des tatsächlichen Tatbestands schwer vergleichbar sind und deshalb in diesem Fall eine Revision notwendig ist, und wegen der strittigen Erschließung/Breite, die mit dem Typ und der Menge der erfassten Angaben, die nicht einheitlich sind für alle drei Verzeichnisse, kaum verwendbar sind, was das Problem von der Statistik auf die Historiographie und die Opferforschung selbst, die bis heute keine einheitliche Methodologie aufweisen, zurückversetzt.

Da von den westlichen Verbündeten und von den Sowjets keine Kriegsschädigung gefordert werden konnte – wurde der Sachschaden in der Regel der Verbündeten den Okkupationskräften während der Angriffe zugeschrieben und die Opfer wurden als Opfer des faschistischen Terrors kategorisiert. Das jugoslawische Nachkriegssystem und die Gesellschaft haben sich unzivilisiert gezeigt, als sie die Opfer aussuchten, die berechtigt waren, sich zu erinnern.

Die Opferverzeichnisse, die im Zeitraum von 1991 bis 2005 veröffentlicht wurden, sind ethnozentrisch, weil sie hauptsächlich die Opfer kroatischer Nationalität umfassen. Diese Verzeichnisse haben sich mehr darauf gerichtet, die bis dahin nicht verzeichneten „ungeeigneten“ Opfer zu verzeichnen, sodass ein größeres Interesse für die Gefallenen beim Bombardieren seitens der Verbündeten ausgeblieben ist. Der Grund für das relativ schwache Erscheinen der Opfer der Verbündetenbombardierungen in diesen Opferforschungsarbeiten ist, dass die Untersuchungen meistens in kleineren Zentren durchgeführt wurden, die nur selten den Luftangriffen der Verbündeten ausgesetzt waren.

Summary

After the Second World War Yugoslavia made three lists of casualties (in 1947, 1950, 1964). However, the "unsuitable" victims were not recorded, and there was also the "undesirable" circumstance of casualties that were killed during ally bombings. According to the first list, 4.134 persons were killed in the bombings of civilian population in Croatia, according to the second list, this number amounted to 3.719 persons, and according to the third list 655. These numerical indicators largely do not have the statistical adequacy/usability because they are hard to compare due to the statistical incorrectness, and it is also questionable to what extent the presented numbers coincide with the real state of facts. Therefore, it is necessary to conduct a revision of the list, and its questionable statistical comprehensiveness with respect to the type and quantity of collected data, which are not the same for all three lists, makes this not only a problem of statistics, but brings us back to historiography and victimology, which to this day have not developed a uniform methodology.

Since no war damages could be claimed from the allies and the Soviets, all material damage of the allies was – as a rule – attributed to the occupational forces during the attacks, and the casualties were categorized as casualties of the fascist terror. The post-war Yugoslav system and society showed a lack of decency by selecting only those casualties that have a right to remember.

Victimologies published in the period 1991-2005 are ethnocentric, because they mostly registered casualties of Croatian nationality. These lists were more centred towards registering those casualties, which were previously considered "unsuitable", so that there was a lack of interest for casualties in the ally bombings. The reason for relatively low representation of casualties of ally bombings in those victimologies is also the fact that the research was mostly conducted in narrow areas that were only occasionally the target of the ally air force.